

Izvorni znanstveni rad
DOI: 10.17234/Croatica.42.12
UDK: 81'367:81'373
811.163.42'367.625
Primljen: 8. III. 2018.
Prihvaćen: 20. IV. 2018.

SINTAKTIČKO-SEMANTIČKI STATUS EGZISTENCIJALNIH GLAGOLA *BITI, IMATI I TREBATI*

Iva Nazalević Čučević
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
inazalev@ffzg.hr

Branimir Belaj
Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
inazalev@ffzg.hr

Glagolima *biti*, *imati* i *trebati* svojstvena je sintaktičko-semantička višeznačnost. Tako je primjerice *biti* suznačan kada dolazi kao pomoćni ili kao kopulativni, odnosno kao perifrazni glagol. Samoznačnim se smatra onda kada dolazi u rečenicama u kojima ne gubi svoje leksičko značenje, odnosno u kojima znači 'postojati', 'boraviti' i sl. (Silić i Pranjković 2005: 290). Dolazi li u tim i sličnim značenjima, podvodi se pod egzistencijalne (npr. Silić i Pranjković 2005, Kuna i Belaj 2013, Belaj i Tanacković Faletar 2014, Brač i Bošnjak Botica 2015), odnosno govori se o egzistencijalnim konstrukcijama ili predikatima (Zovko Dinković 2011: 280). Egzistencijalnim glagolima u hrvatskome dosad je uglavnom pristupano s kategorijalnog aspekta (npr. Birtić 2001, Kordić 2002, Zovko Dinković 2011, Kuna i Belaj 2013), dok se njihov sintaktički status nije analizirao. Primjerice u dosadašnjim analizama kategorije egzistencijalnosti, odnosno egzistencijalnih glagola i njihovih dopuna, nije raspravljano o sintaktičkom statusu glagola *biti* u

rečenicama tipa *Nije bilo struje, Luke nije bilo na nastavi, Luka nije bio na nastavi, Luka je u Zagrebu* i sl. Je li status glagola *biti* u svim navedenim primjerima isti? Kakav je sintaktički status njegovih dopuna? Ista se pitanja nameću i kada je riječ o glagolima *imati* i *nemati* i dopunama u primjerima *Ima/Nema struje, Luke nema na nastavi* i sl. ili pak o glagolu *trebati* i njegovim dopunama u primjerima *Luki treba kruh, Luki treba kruha*, koji se ovim radom prvi put uvodi u raspravu o egzistencijalnim glagolima. Primjenjujući metodologiju kognitivne gramatike te ruske i njemačke tradicije gramatike zavisnosti i polazeći od teze da ispražnjavanje leksičkoga značenja glagola rezultira njegovom većom nesamostalnosti, odnosno većom ovisnosti o obveznoj predikatnoj dopuni, pokušat ćemo doći do odgovora o sintaktičko-semantičkome statusu glagola *biti*, *imati* (*nemati*) i *trebati*.

Ključne riječi: glagol ispražnjena značenja, glagol oslabljena značenja, predikatna dopuna, adverbijalna dopuna, metodologija kognitivne gramatike, metodologija gramatike zavisnosti

1. UVOD

Egzistencijalnost glagola *biti*, *imati* i *trebati* dolazi u nekoliko bliskih značenja i uporaba (ličnoj i bezličnoj). U značenju ‘postojati’ dolaze bezlični supletivi *biti* i *imati*, odnosno *nemati*, npr. *Bilo je vode, Ima/Nema vode*. Tipičan red riječi za egzistencijalne konstrukcije sa supletivima jest (Lok/Temp)-JV-NP. Iako je riječ o supletivima, služba njihove genitivne dopune različito se tumači – dopuna uz glagol *biti* tumači se kao predikatno ime, a uz *imati* kao objekt (npr. Marković 2011, Zovko Dinković 2013). Značenju ‘postojati’ najbliže je značenje ‘nalaziti se’ u kojemu dolazi glagol *biti* u ličnoj uporabi s kojim mogu alternirati bezlični supletivi *imati* i *biti*, i to najčešće u zanimanim i upitnim rečenicama. Uz lični glagol *biti* dolazi dopuna u nominativu te dopuna u obliku prijedložno-padežnog izraza ili priloga s prostornim značenjem, npr. *Na kutiji je poklopac*. Uz bezlične supletive dolazi genitivna dopuna i dopuna u obliku prijedložno-padežnog izraza, tj. priloga s prostornim značenjem, *Na kutiji nema/nije bilo poklopca, Ima li na kutiji poklopca?* S navedenim konstrukcijama može alternirati i lični glagol *imati* u trećem licu jednine prezenta i dopunom u nominativu te u obliku prijedložno-padežnog izraza, tj. priloga s prostornim značenjem, npr. *Na kutiji ima poklopac*. Tipičan red riječi za navedene egzistencijalno-lokacijske konstrukcije jest Lok-V-NP. U značenju provođenja određenoga vremena na nekome mjestu, odnosno u značenju ‘boraviti’, ‘živjeti’, ‘stanovati’ dolazi lični glagol *biti* s kojim ne alterniraju supletivi. Uz dopunu u nominativu lični glagol *biti* ima i dopunu u obliku prijedložno-padežnoga izraza ili priloga s prostornim značenjem, npr. *Moja djeca su u Kanadi*. U

raspravama o sintaktičko-semantičkome statusu glagola *biti* u navedenome značenju njegove se dopune i dopune glagola s kojima može alternirati u načelu tumače kao obvezne adverbijalne dopune, tj. priložne oznake mjesta (npr. Silić i Pranjković 2005, Palić 2011, Belaj i Tanacković Faletar 2017). Tipičan red riječi za navedene konstrukcije jest NP-V-Lok. U raspravu o egzistencijalnim glagolima prvi se put uvodi glagol *trebati*, i to onda kada dolazi u značenju ‘nedostajati’ u ličnoj i bezličnoj uporabi. Dolazi li u ličnoj uporabi, dopune su mu u nominativu i dativu, npr. *Mojoj djeci treba posao*, a dolazi li u bezličnoj uporabi, dopune su mu u genitivu i dativu, npr. *Mojoj djeci treba posla*. Tipičan red riječi za navedene konstrukcije jest NP-V-NP. Sintaktička uloga navedenih egzistencijalnih glagolskih konstrukcija (VP) propitat će se metodologijom kognitivne gramatike (npr. Langacker 1987, 1991, 1999, 2008, 2009, Taylor 2002, Belaj i Tanacković Faletar 2014, 2017) te ruske i njemačke tradicije gramatike zavisnosti, koje su uglavnom primjenjivane i u jezikoslovnoj kroatistici. Glavu konstrukcija tipa *ima vode, bilo je vode (imati/bit, bezlično = ‘postojati’)*, *na kutiji je/ima krpa (imati/bit, lično = ‘nalaziti se’)* i sl. čine egzistencijalni glagoli jer konstrukcije u kojima dolaze profiliraju statičnu protežnost u vremenu, zbog čega pripadaju jednostavnim relacijskim predikacijama (v. Taylor 2002, Belaj i Tanacković Faletar 2014). Kako bismo ukazali na to da je za određivanje sintaktičko-semantičkog statusa egzistencijalnih glagola *biti*, *imati* i *trebati* nužno analizirati njihovo leksičko značenje, odnosno odrediti u kojim uporabama dolaze kao punoznačni glagoli, a u kojima kao glagoli oslabljena ili ispražnjena značenja, uz egzistencijalno značenje sažeto ćemo razmotriti i druga značenja tih glagola, npr. kopulativno, modalno, značenje posjedovanja, potrebe. Rasvjetljujući status egzistencijalnih glagola, razmotrit ćemo postojeće postavke o kategoriji egzistencijalnosti te o značenju i službi glagola *biti*, *imati* i *trebati* u okviru egzistencijalnih konstrukcija u hrvatskome jeziku. U trećem poglavlju naglasak će biti na određivanju sintaktičko-semantičkog statusa navedenih egzistencijalnih glagola i njihovih dopuna.

2. SINTAKTIČKO-SEMANTIČKA VIŠEZNAČNOST GLAGOLA *BITI*, *IMATI* I *TREBATI*

Sintaktičko-semantički status glagola i njegove dopune ovisi o stupnju njegove oslabljenosti. Primjerice temeljno značenje glagola *imati* značenje je posjedovanja, npr. *Ima veliku obitelj*. Riječ je o prijelaznome glagolu čija

akuzativna dopuna označuje predmet zahvaćen radnjom, pa u rečenici ima službu izravnoga objekta (v. i 2.2). Značenjskim promjenama i odmacima od temeljnoga značenja glagola dolazi do njegova značenjskoga ispražnjavanja, zbog čega se uspostavlja čvršća veza između glagola i dopune, koja tada postaje sastavnim dijelom predikata. Raščlani li se primjerice glagol *moći* na glagolski i imenski dio, pri čemu u glagolskom dijelu dolazi *imati* s uopćenim značenjem radnje, a u imenskom odglagolna imenica *mogućnost* u akuzativu, dobiva se glagolska perifraza, tj. raščlanjeni ili dekomponirani predikat, usp. *Imam mogućnost posjetiti Japan* (*imam mogućnost > mogu*). Takav je slučaj i s perifraznim glagolom *biti* i imenicom *mogućnost* u lokativu s prijedlogom *u*, npr. *U mogućnosti sam posjetiti Japan* (*u mogućnosti sam > mogu*), gdje je riječ o ontološkoj metafori omeđenoga prostora, pri čemu se apstraktni entiteti konceptualiziraju kao posude (npr. *ući u utrku*, *izaći iz utrke*, *upasti u probleme*, *izvući se iz krize* itd.). Drugim riječima, značenjska nepotpunost glagola *imati* onemogućuje mu da samostalno vrši funkciju predikata, usp. **Imam posjetiti Japan*¹, pa je to razlog da se njegova dopuna tumači kao sastavni dio predikata. Kada je primjerice riječ o glagolu *biti* u značenju ‘boraviti’ ili ‘stanovati’, leksičko mu je značenje oslabljeno samim tim što sadržajno mora biti dopunjen oznakom okolnosti, usp. *Ja sam u Japanu* i **Ja sam*. Dakle s jedne strane razlikovat ćemo puznačne prijelazne i neprijelazne glagole koji mogu imati dopune s kojima su u relaciji, ali je i bez njih rečenica ovjerena, npr. *Pišem* (*pismo prijatelju nalivperom*), *Putujem* (*autobusom s kolegama*), *Spava* (*u našem krevetu*), glagole oslabljena značenja koji zadržavaju svoje leksičko značenje i samostalno zauzimaju službu predikata, ali ovjerenost konstrukcije proizlazi iz adverbijalne dopune, npr. *Ja stanujem u neboderu*, *a on je u prizemnici*, te konstrukcije u kojima je kod glagola došlo do ispražnjavanja već oslabljenog temeljnog značenja, pa leksičko značenje predikata proizlazi iz imenske dopune, npr. *Imam mogućnost ići u Japan* (v. Belaj i Tanacković Faletar 2017: 236).

¹ Rečenica bi bila ovjerena da se *imati* u njoj rabi kao modalni glagol u značenju ‘trebati’, tj. ‘morati’, usp. *Moram posjetiti Japan*. U značenju ‘moći’ perifrazni glagol *imati* mora sadržavati imensku dopunu (*mogućnost*) koja čini leksički dio predikata.

2.1. Kopulativni i perifrazni glagol *biti*

Dolazi li kao kopulativni (1) ili perifrazni glagol (2), glagol *biti* sintaktički je suznačan:

- (1) Luka je uzoran student.
- (2) Sve je pod kontrolom.

U rečenicama (1–2) glagol *biti* ispražnjena je značenja zbog čega ne može samostalno vršiti funkciju predikata. Leksičko značenje predikata proizlazi iz predikatne dopune kopulativnoga glagola izražene imenskom skupinom kao u (1), pa kopula i imenska skupina čine kopulativni predikat, dok u (2) leksičko značenje predikata proizlazi iz prijedložno-padežnoga izraza *pod kontrolom* s kojim perifrazni glagol *biti* čini dekomponirani ili raščlanjeni predikat. Perifraze tipa (2) primjer su adverbijalnoga leksičkoga pasiva (usp. *Sve je pod kontrolom / Povjerenstvo sve kontrolira, Spomenik je pod zaštitom UNESCO-a / UNESCO štiti spomenik*). Subjekt takvih pasivnih predikacija podvrgnut je radnji izrečenoj glagolskom imenicom. O strukturalnim, značenjskim i pragmatičkim osobitostima leksičkoga pasiva v. u Belaj (2002, 2004) te Belaj i Tanacković Faletar (2017).

2.2. Glagoli *imati* i *nemati* u značenju (ne)posjedovanja

Temeljno značenje glagola *imati*, odnosno *nemati* jest značenje posjedovanja (3), tj. neposjedovanja (4). Tada se upravlja konkretnim predmetima u službi izravnoga objekta:

- (3) Luka ima/nema novac.
- (4) Luka ima/nema novca.

U (3) lični oblik glagola *imati* i *nemati*² regira akuzativ, a u (4) genitiv jer se značenju posjedovanja pridružuje i dijelno značenje. Iako je u (3–4) odnos nominativnoga trajektora (*Luka*) i akuzativnoga (*novac*), tj. genitivnoga (*novca*) orijentira statičan, procesi označeni glagolima *imati* i *nemati* profiliraju orijentire kao cjeline (3), tj. neodređene dijelove cjelina (4) fizički zahvaćene u odnosu s trajektorom, pa je o akuzativnim i genitivnim referen-

² Glagol *nemati* nema oblika za buduće vrijeme, pa se ono izražava niječnim futurom I. glagola *imati*, npr. *Luka neće imati novac/novca*.

tima opravdano govoriti kao o prototipnim direktnim objektima. Zahvaćene cjeline, odnosno dijelovi cjelina predstavljaju ciljnu točku u lancu prijenosa energije (v. Belaj i Tanacković Faletar 2014: 414).

2.3. Perifrazni glagoli *imati* i *nemati*

Za razliku od glagola u (3–4), u primjerima (5–9) glagoli *imati* i *nemati* upravljaju apstraktnijim predmetima koji su u službi obvezne predikatne dopune:

- (5) Imaju podršku navijača.
- (6) Imam pitanje.
- (7) Imam prijedlog.
- (8) Nemam problema.
- (9) Nemam vrućicu.

Preoblikom rečenica (5–9) nastaju konstrukcije (10–14):

- (10) Navijači ih podržavaju.
- (11) Pitao bih.
- (12) Predložio bih.
- (13) Nisam u problemima.
- (14) Nisam u vrućici.

Iz primjera (5–9) razvidno je to da lični oblici *imati* i *nemati* odstupaju od prototipno prijelaznih konstrukcija – opozicija *agens / pacijens* nije iskazana, radnja nije orijentirana od izvornoga prema ciljnom entitetu u lancu radnje, prijenos energije u akcijskom lancu radnje nije dinamičan, usmjeren od subjekta prema objektu i sl. (v. Belaj i Tanacković Faletar 2017: 157), nego ti glagoli, kao i *biti* u (2), predstavljaju sintaktički suznačne glagole, tj. glagole ispražnjena značenja. Leksičko značenje predikata proizlazi iz imenske dopune u akuzativu i genitivu koja s glagolom *imati* ili *nemati*, koji su u rečenicama (5–9) perifrazni glagoli, čini dekomponirane ili raščlanjene predikate. Zato se imenske dopune tih glagola određuju kao obvezne predikatne dopune, a ne kao direktni objekt u akuzativu, kakav je u (3).

2.4. Egzistencijalni supletivi *biti* i *imati* u značenju ‘postojati’

Biti i *imati* mogu se pojaviti kao supletivi.³ Naime dolaze li u egzistencijalnome značenju ‘postojati’,⁴ u ne-prezentu rabi se glagol *biti*,⁵ a u prezentu

³ Analizirajući upotrebu glagola *esse* i *habere* u slavenskim jezicima, Kordić (2002: 150–154) navodi da se bezlični glagolski oblik *ima* (*habere*) proširio iz razgovornoga stila na račun ličnih oblika ekvivalenta *esse*. Ističe kako među južnoslavenskim jezicima s jedne strane stoje bugarski i makedonski, u kojima je upotreba glagola *ima* najšira – neograničena s obzirom na potvrđnost, odnosno niječnost i s obzirom na glagolski oblik. S druge je strane slovenski u kojem se *ima* može koristiti u niječnom prezentu. Prijelaznu točku čine jezici štokavskoga narječja u kojima upotreba nije ograničena na jesnost i niječnost, ali jest na glagolski oblik. Tako će hrvatskim rečenicama *Definitivno mu nema spasa, Pored njega nije bilo nikoga, Kada se probudiš, oko tebe neće biti ničeg, Nije ga bilo doma* odgovarati makedonske rečenice *Дефинитивно му нема спас, Нугој крај него немаше, Кога ќе се разбудии, околу тебе ќе нема ништо, Го немало дома* (v. Nazalević Čučević 2016: 51).

⁴ Govoreći o ograničenjima semantičke i pragmatičke naravi pri uporabi egzistencijalnih glagola, Kuna i Belaj (2013) primjećuju kako prototipni egzistencijalni glagol *postojati* ima znatno uže polje primjene nego supletivi, a što je uvjetovano tvorbom, leksičkim značenjem, ali i kontekstnim okvirom – tvorbena mu struktura određuje glagolskovidsko značenje trajnosti koja isključuje njegovu uporabu u izricanju vremenski kraćeg ili ograničenog trajanja odnosa između referenata, pa se ta značenja ostvaruju supletivima, usp. *Postoji struja i Ima struje* u (15a). S druge strane posve su uvriježene konstrukcije *Ne postoje problemi sa strujom*, tj. *Nema problema sa strujom*, iz čega proizlazi da je vjerojatnost uporabe glagola *postojati* manja ako je entitet čija se egzistencija uvodi konkretniji (npr. struja, novčanik), a veća ako je apstraktniji (npr. problem, nevolja, Bog). V. empatijsku hijerarhiju R. Langackera (1991: 306–307) čiji je raspon *govornik* > *slušatelj* > *ljudi* > *životinja* > *fizički objekti* > *apstraktni objekti* (prema Kuna i Belaj 2013; v. i Belaj i Tanacković Faletar 2017: 116–117).

⁵ Kordić (2002: 153) napominje da u prezentu genitivna dopuna može doći i uz *biti*, odnosno *je*, ali tada mora sadržavati i kakav kvantifikator, usp. *Ovdje ima (mnogo / deset / velik broj) djece* i *Ovdje je mnogo / deset / velik broj žena i djece*. Ipak, smatramo da ovakve primjere treba jasno razlikovati jer umjesto bezličnoga *imati* u prvoj rečenici u ne-prezentu dolazi supletiv *biti*, usp. *Ovdje nije bilo (mnogo / deset / velik broj) djece*. U primjeru *Ovdje je / ima mnogo žena i djece* glagol *biti* u jednini moguć je zato što u službi subjekta dolazi tzv. riječ bez broja, pa se *mnogo* ponaša kao riječ u jednini. Ta je riječ ujedno nepromjenjiva po rodu, pa će složeni glagolski oblici kojima je svojstven rod *imati* oznaku srednjeg roda, usp. (Silić i Pranjković 2005: 295). Mišljenje da se *biti* kao egzistencijalni glagol može rabiti i u prezentu zastupa i I. Zovko Dinković (2011: 284) navodeći primjer *U njega je krasnih slika* i napominjući da su takve rečenice u određenim regioletima stilski obilježene kao arhaične, dok se u drugima pojavljuju u svakodnevnoj uporabi. Njihovom posebnosti, koja je ujedno i značenjsko ograničenje, izdvaja živog posjednika kao prostornu oznaku, i to onu koja označuje nečiji fizički prostor, npr. *u nas* = u našem stanu, u našoj zemlji. U suprotnome nije riječ o egzistencijalnim, nego o posvojnim konstrukcijama, usp. *On ima krasne slike*. Autorica ističe kako je iz egzistencijalnih rečenica tipa *U njega je krasnih slika* razvidno da su one bezlične, a postoji li sročnost s dopunom u množini, njihovo se značenje mijenja – rečenicama tipa *U njega su krasne slike* ne utvrđuje se postojanje ili nepostojanje slika, kao što je slučaj s rečenicama u kojima je dopuna u jednini, nego je riječ o njihovoj kvaliteti.

glagol *imati*, odnosno *nemati*, sva tri u bezličnoj uporabi. Supletivima i njihovom obveznom dopunom u genitivu označuje se ono što jest ili nije, odnosno ono čega ima ili ono čega nema (Silić i Pranjković 2005: 317) kao u (15–16) te zajedno čine egzistencijalne konstrukcije ili predikate (Zovko Dinković 2011: 280).

(15a) Ima struje.

(15b) Bilo je struje.

(16a) Nema vrtića i bazena.

(16b) Neće biti vrtića i bazena.

Iako je riječ o istoznačnim glagolima, sintaktički im se status različito tumači. Tako primjerice Marković (2010: 27) sintaktičkim objektom smatra genitiv uz glagol *imati* u prezentu kao u (15a) i (16a), a predikatnim imenom genitiv uz glagol *biti* u ne-prezentu kao u (15b) i (16b). Tumačenje da je genitiv uz glagol *imati* objekt zastupa i Zovko Dinković (2013: 167–168) napominjući da je to jedini padež u kojemu se može pojaviti objekt egzistencijalnoga glagola *ima*. Njegov supletiv smatra pak kopulom unutar egzistencijalne konstrukcije, a njegovom dopunom slavenski genitiv. Naime govoreći o slavenskome genitivu, autorica navodi da se taj tip genitiva može pojaviti u niječnim konstrukcijama umjesto nominativa na argumentima kopule *biti*. Autoričin primjer navodimo u (17).

(17) Mraza nije bilo na travi.⁶

Navedena postavka I. Zovko Dinković problematična je iz više razloga. Kao prvo, smatramo da slavenskim genitivom treba tumačiti samo genitiv uz zanijekan prijelazni glagol, koji može alternirati s akuzativom, u načelu bez razlike u značenju (određenost/neodređenost), npr. *Dugo nije vidjela kćer / Dugo nije vidjela kćeri*.⁷ Budući da u službi predikata u (17) nije

⁶ U (17) *biti* može dolaziti u značenjima ‘postojati’ i ‘nalaziti se’, što su bliska značenja, v. o tome u 2.5. U primjeru (17) *biti* razmatramo u okviru sažeta pregleda tumačenja sintaktičko-semantičkog statusa supletiva kada dolaze u značenju ‘postojati’, što je temeljno egzistencijalno značenje.

⁷ Upotreba slavenskoga genitiva uz zanijekan prijelazni glagol u suvremenome je hrvatskom jeziku rijetka, a konstrukcije s njim obilježene su u odnosu na one s akuzativom. Ovome bismo dodali i to da smatramo da je upotreba slavenskoga genitiva sintaktički uvjetovana ne samo prijelaznošću i niječnošću glagola nego i njegovim značenjem te vrstom imenice u genitivu. Kada se niječnim glagolima kojima se pretkazuje cjelovitost odnosno potpunost zahvaćenosti predmeta radnjom (npr. *vidjeti*, *opaziti*, *gledati*, *popravlјati*, *sačinјavati*, *pozvati*) kao dopune pojavljuju negradivne imenice u genitivu, tome padežu nije svojstveno značenje dijelnosti, pa u primjerima tipa *Nije vidio / volio ljudi* nema povezanosti između slavenskoga i dijelnoga genitiva. Između glagola i imenice u genitivu ne može se uvrstiti prilog *nimalo*, čime bi se potvrdio odnos slavenskoga genitiva prema kakvom manjem profiliranomu dijelu (v. Belaj i Tanacković Faletar 2014:

prijelazni glagol, nego egzistencijalni bezlični glagol *biti*, genitiv ne može alternirati s akuzativom, usp. **Mraz nije bilo na travi*. Kao drugo, da je uistinu riječ o kopuli, u (17) genitiv bi alternirao s nominativom, što nije moguće, usp. **Mraz nije bilo na travi*. Nominativ u nultoj semantičkoj ulozi dolazi s ličnim glagolom *biti* u predikatu, usp. *Mraz nije bio na travi*. Dakle iz primjera (15–17) razvidno je da genitivna dopuna osigurava gramatičnost neraščlanjene konstrukcije u cjelini, usp. (16a) i **Nema* – ono čega ima, odnosno nema u navedenim primjerima sa supletivima iskazano je dopunom u genitivu, koju tumačimo kao imenski dio predikata.⁸

2.5. Lični glagoli *biti* i *imati* i bezlični supletivi *biti* i *imati* (*nemati*) u značenju ‘nalaziti se’₁

Pod značenjem ‘nalaziti se’₁ podrazumijevamo glagole ispražnjena značenja koji čine egzistencijalno-lokacijske predikate s redom riječi u jesnoj rečenici (Lok-)V-NP, tj. Lok-V-NP. U značenju ‘nalaziti se’₁, najbližem značenju ‘postojati’, dolazi lični glagol *biti* kao u (18a) s dopunama u nominativu i u obliku prijedložno-padežnog izraza ili priloga s prostornim značenjem. Lični glagol *biti* može alternirati s ličnim glagolom *imati* ako taj glagol dolazi u jesnoj konstrukciji, u trećem licu jednine prezenta kao u (18b). Tada uz njega dolazi dopuna u nominativu. Lični glagol *imati* u ne-prezentu alternira s ličnim glagolom *biti*. U značenju ‘nalaziti se’₁ u niječnim i upitnim rečenicama mogu doći i bezlični supletivi *imati* i *biti* kao u (18c), uz koje obvezno dolazi genitivna dopuna, kojom se obično imenuje živo u jednini i množini, neživo nebrojivo i neživo brojivo u množini.

(18a) Na vrhu nebodera je vrt. / Na čelu ministarstava su ministri.

(18b) Na poluotoku ima grad.

(18c) U kabinetu nema profesora / Luke / U kabinetu ga nije bilo / Imali ga u kabinetu?

290). U takvim je primjerima slavenski genitiv stilska rezerva akuzativu kojim je u potpunosti zamjenjiv, bez obzira na kategoriju određenosti. S druge strane ako se u rečenicama pojavljuju zanjekani glagoli kojima se može pretkazati djelomična zahvaćenost predmeta radnjom (npr. *nemati, jesti, piti, dati, uzeti, kupiti*), koji za dopunu imaju kakvu gradivnu imenicu ili imenicu u množini u genitivu, opravdano je govoriti o vezi između dijelnosti i slavenskoga genitiva, npr. *Nemamo vode / prijatelja*. Zato konstrukcije s prijelaznim glagolom *nemati* ne smatramo prototipnim primjerima slavenskoga genitiva (v. Nazalević Čučević 2016: 76–78).

⁸ Uz lični pak glagol *postojati*, npr. *Ne postoje vrtić i bazen*, dolazi nominativ u nultoj semantičkoj ulozi – riječ je o simetričnim i statičnim odnosima, pa se ne može govoriti o uspostavi bilo kakva lanca prijenosa energije (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 122).

To da su značenja ‘postojati’ i ‘nalaziti se’,⁹ jako bliska razvidno je i iz toga što u obama značenjima dolazi bilo lični bilo bezlični glagol *imati*, pa se smatra da se upotreba glagola *imati* kao u (18b) i (18c), ali i kao u (15–17), razvila iz posvojne upotrebe (v. Kordić 2002: 153), tj. da u tim primjerima vrijedi metafora POSVOJNOST JE EGZISTENCIJALNOST, usp. *Na vrhu nebodera imaju vrt, Na čelu ministarstava imaju ministre, U uredu imate profesora (pa mu se javite)*. Rečenicama u (18) izriče se da na određenom mjestu postoji kakav entitet. Nadalje, usporedimo li uporabe supletiva u 2.4. i u 2.5, razvidno je da je u 2.4. prostor pretpostavljen, a (ne) postojanje predmeta (na određenom mjestu) kodirano genitivom. Obvezna pretpostavljenost prostora i mogućnost da ne bude izrečen kao u (15–16) smatra se osobitošću egzistencijalnih konstrukcija. Iako se i u primjerima (18) konstatira postojanje entiteta na određenom mjestu, pri čemu je taj entitet kodiran nominativom (18a–b), odnosno genitivom (18c), mjesto, tj. prostor kao argument jest obvezan. Lične glagole *biti*⁹ i *imati* te bezlične supletive u značenju ‘nalaziti se’ tumačimo kao glagole ispražnjena značenja, koji s predikatnom dopunom u nominativu (18a–b) ili genitivu (18c) čine posebnu vrstu imenskih egzistencijalno-lokacijskih predikata, v. 3.2. Glagoli predstavljeni u 2.4. i 2.5. i njihove dopune čine dakle egzistencijalne, odnosno egzistencijalno-lokacijske konstrukcije. Kao formalni kriteriji za razlikovanje egzistencijalnih rečenica od drugih tipova jednostavnih rečenica Kordić (2002: 148–149, 159) navodi već spomenuti predikatni glagol s primarnim egzistencijalnim značenjem, tj. glagol *postojati* i njegove sinonime te glagole *esse* i *habere* u egzistencijalnome značenju, neodređenu imenicu kojom se imenuje predmet egzistencije, što se u hrvatskome izražava genitivom te red riječi u kojemu imenica stoji u rematskoj poziciji, što znači da je u jesnoj rečenici tipično (Lok-)V-NP u (15–16) i Lok-V-NP u (18). Kao formalni kriterij izdvaja i egzistencijalnu kvantifikaciju koja se u slavenskim jezicima izražava neodređenim zamjenicama, kvantitativnim priložima i ekvivalentima riječi *jedan* kada se koristi za izražavanje neodređenosti, npr. *Ima li koga?, U uredu nije bilo nikog*. Zovko Dinković (2011: 288) napominje da je od eksplicitne egzistencijalne kvantifikacije češća implicitna, npr. (17). Pozivajući se na Taylora (2002: 217–219), Kuna i Belaj (2013) glavnom značajkom egzistencijalnih glagola u odnosu na procesne, koje odlikuje sekvencijalnost u smislu mogućnosti raščlanjivanja njima iskaza-

⁹ O ličnom glagolu *biti* oslabljena značenja, u značenju ‘nalaziti se’, v. primjer (21) u 2.6.

noga procesa na pojedinačne vremenske etape, navode statičnu protežnost u vremenu, zbog čega pripadaju jednostavnim relacijskim predikacijama (Taylor 2002: 217–219).¹⁰ Protežnost u vremenu može biti dulja ili kraća, ovisno o kontekstu (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 107), pa se primjerice ličnim glagolima *biti* i *imati* u (18a) i (18b) označava neograničeno trajanje, dok je kraća protežnost u vremenu prisutna u primjerima (15) i (18c), v. 3.1. i 3.2. te sliku 1. U nastavku rada razmotrit ćemo odnos egzistencijalnih, odnosno egzistencijalno-lokacijskih konstrukcija i lokacijskih konstrukcija kakvima se obično tumače one s ličnim glagolom *biti* kada dolazi u značenjima ‘boraviti’, ‘živjeti’, ‘stanovati’ i ‘nalaziti se’.

2.6. Lični glagol *biti* u značenju ‘boraviti’, ‘živjeti’, ‘stanovati’, ‘nalaziti se’

Glagol *biti* u značenju provođenja određenoga vremena (obično dužega) na nekom mjestu (Silić i Pranjkoć 2005: 305) dolazi u ličnoj uporabi, i to u značenju ‘boraviti’ kao u (19), ‘živjeti’ i ‘stanovati’ kao u (20) i sl.

(19) Luka je u Hotelu Dubrovnik / Luka je bio ondje.

(20) Luka je u Zagrebu, a Ana je u Puli / Luka je bio u Zagrebu, a Ana je bila u Puli.

To mu leksičko značenje u načelu osigurava status sintaktički samoznačnog glagola, odnosno glagola koji sam može zauzimati poziciju predikata.¹¹ Tada ne alternira s bezličnim supletivima. Obvezna dopuna ličnome glagolu *biti* jest prilog ili prijedložno-padežni izraz s prostornim značenjem kao u (19–20), što se u kroatističkoj jezikoslovnoj literaturi i onoj koja se bavi drugim jezicima štokavskoga narječja navodi kao posebnost takvih rečenica.¹²

¹⁰ Uz egzistencijalne glagole statičnu protežnost u vremenu označavaju i pomoćni glagoli, glagoli posjedovanja i stanja. Glagoli s dinamičnom strukturom, odnosno prototipovi sekvencijskoga promatranja čine složene vremenske predikacije (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 107).

¹¹ Raguž (1997: 326) takve glagole ne smatra samoznačnima, nego semikopulativnima, pa priložnu, tj. prijedložno-padežnu dopunu tumači kao leksički dio imenskoga predikata.

¹² U dijelu literature njezina je obveznost utemeljena na semantičkoj, ali ne i na gramatičkoj neovjerenosti, usp. **Luka stanuje / je* (Katičić 1991: 500), pa se smatra da je sintaktički riječ o priložnim oznakama, a semantički o dopunama (Piper i dr. 2005: 531). Belaj i Tanacković Faletar (2017: 234) smatraju da se takvim postavkama gramatika odvaja od semantičko-pragmatičkih čimbenika, što po njihovu mišljenju nije moguće, pogotovo ne kad je riječ o dopuni – tada su suglasni s Palićem (2011) da obvezni adverbijali dolaze uz glagole oslabljena značenja, dopunjujući njihov semantički pol, čime osiguravaju ovjerenost konstrukcije. I Silić i Pranjkoć (2005: 299–300, 305) smatraju da se uz spomenute glagole dopuna koja označuje okolnost

Konstrukcije kao u (19–20) tumače se kao lokacijske konstrukcije jer se njima utvrđuje mjesto gdje se entitet, čije je postojanje postalo dio presupozicije, nalazi (v. Kordić 2002: 153). Za razliku od reda riječi u jasnjoj egzistencijalno-lokacijskoj rečenici, u kojoj je tipično Lok-V-NP, za lokacijske je jasne rečenice tipično NP-V-Lok (v. i Zovko Dinković 2011: 287). U tom smislu razvidno je da lični glagol *biti* može doći u značenju ‘nalaziti se’₂, čineći glagolski predikat lokacijske konstrukcije, kao u (21):

- (21) Država je na poluotoku / Luka je u kabinetu / Ministri se nalaze na čelu ministarstva.

U konstrukcijama tipa (21) lični glagol *biti* u značenju ‘nalaziti se’₂ ne alternira s glagolom *imati* u trećem licu jednine prezenta ni s bezličnim supletivima kao u (18). Kao i konstrukcijama (19–20) s ličnim glagolom *biti* i njima se utvrđuje mjesto gdje je određeni entitet, što je kodirano nominativom. Smatramo da je glagol *biti* u značenju ‘nalaziti se’₂, ‘boraviti’, ‘živjeti’ i ‘stanovati’ glagol oslabljena značenja, a da je prijedložno-padežni izraz s prostornim značenjem obvezni adverbijal.

Alternaciju nominativa i genitiva, prisutnu i u našim primjerima, S. Kordić povezuje s određenošću imenice – rečenica s nominativom sadrži izjavu o tome gdje se određeni već tematizirani predmet nalazi kao u (19–21), a niječna rečenica s genitivom u prvome je redu izjava o odsutnosti nekog predmeta na određenom mjestu kao u (15–17) i (18c). Iz primjera (18c) razvidno je da u hrvatskome alternaciji podliježe i živo (npr. N *Luka*, G *Luke*), što je u svim primjerima određeno. Dakle i genitivom vlastite imenice označeno je određeno, što se ne smatra tipičnim za egzistencijalne rečenice, dok se tipičnim za njih smatra bezlična konstrukcija s genitivom (v. Kordić 2002: 163).

Iako je nužnost izražavanja prostornoga argumenta, tj. adverbijalne dopune kriterij koji razdvaja egzistencijalne (v. 2.4) od lokacijskih konstrukcija (v. Birtić 2001, Kordić 2002, Kuna i Belaj 2013), u svojem ćemo radu egzistencijalno značenje glagola *biti* razmatrati i u okviru takvih lokacijskih konstrukcija jer se slažemo s postavkom da je teško zamisliti ijednu lokacijsku rečenicu, a da ona ne uključuje i značenje egzistencije, odnosno da se egzistencijalno i prostorno značenje prožimaju i međusobno uvjetuju – da bi nešto postojalo, ono mora biti smješteno u neki prostorni i vremenski

u kojoj se događa radnja, tj. priložna oznaka ne može izostaviti, a da rečenica i dalje bude obavijesno potpuna.

okvir – a opet ne može biti smješteno nešto što ne postoji (u stvarnom ili zamišljenom svijetu) (Kuna i Belaj 2013). Egzistencijalno-lokacijske konstrukcije (v. 2.5) predstavljaju pak prijelazni tip konstrukcija koje se sastoje od imenskoga predikata i obvezne adverbijalne dopune. Na kraju ovoga poglavlja istaknut ćemo i sintaktičke specifičnosti glagola *trebati*.

2.7. Modalni glagol *trebati*

Kada je u modalnoj uporabi, tj. kada označuje izvanjsku usmjerenost prema izvršavanju procesa označenih infinitivnim glagolskim dopunama (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 26), s kojima čini složeni glagolski predikat, *trebati* je suznačni glagol kao u (22).

(22) Luka treba kupiti kruh.¹³

2.8. Samoznačni glagol *trebati*

Glagol *trebati* samoznačan je kada dolazi kao prijelazni glagol s imenskom dopunom u službi prototipa direktnoga objekta u akuzativu ili genitivu kao u (23).¹⁴

(23) Luka treba / je trebao kruh / kruha.

2.9. Glagol *trebati* u bezličnoj uporabi u značenju ‘nedostajati’

Kao što je istaknuto u uvodnom dijelu rada, u raspravu o egzistencijalnosti u hrvatskome jeziku prvi put uvodimo i glagol *trebati*. Tumačeći ga u značenju ‘nedostajati’, tj. ‘faliti’, polazimo od kognitivnolingvističke metodologije, odnosno konceptualnog pristupa značenju čije osnove čine termini profil (temeljno značenje) – baza (neposredni konceptualni kontekst, npr. voda

¹³ Govoreći o modalnome značenju glagola *trebati*, Pranjković (2002: 32) napominje da se može rabiti i bezlično, i to kada subjekt nije određen, usp. *Treba kupiti kruh*, *Treba učiti*, *Treba slušati roditelje*. O uporabi modalnoga glagola *trebati* i drugim njegovim uporabama v. u poglavlju *Upotreba glagola trebati* u Kordić (2002: 175–190).

¹⁴ Rečeno o sintaktičkome statusu glagola *imati* u posvojnome značenju i njegovih dopuna u 2.2. vrijedi i za ovu uporabu glagola *trebati*.

za značenje riječi *otok*, katete za značenje riječi *hipotenuza*) – domena (širi konceptualni kontekst, odnosno šira pozadinska znanja koja služe kao podloga realizaciji nekoga profila, npr. domena braka ili domena rađanja za interpretaciju značenja riječi *majka*) – okvir (prema Taylor 1995), odnosno matrica domena (prema Langacker 1987), koji predstavlja mrežu različitih domena koje se aktiviraju i čine ukupnost značenja (v. Belaj i Tanacković Faletar 2014: 39–42). Značenje ‘nedostajati’, tj. ‘faliti’ nije dio temeljnoga značenja glagola *trebati*, tj. denotacije (potreba), ali jest dio njegova neposrednog i šireg konceptualnog konteksta. Drugim riječima u podlozi je trebajna nedostajanje, odnosno trebajanje (potreba) proizlazi iz nedostajanja, tj. nepostojanja čega. Glagol *trebati* javlja se u dvjema uporabama – bezličnoj i ličnoj.¹⁵ U (24) dolazi u bezličnoj uporabi s dopunama u genitivu i dativu.

(24) (Luki) Treba / je trebalo kruha / novca / vremena / ljudi / volje / sna.

2.10. Glagol *trebati* u ličnoj uporabi u značenju ‘nedostajati’

U (25) dolazi u ličnoj uporabi s dopunama u nominativu i u dativu.

(25) (Luki) treba / je trebao kruh / novac / ključ / prijatelj / san / (Luki) Trebaju novci / ključevi / prijatelji.

Za razliku od prethodno analiziranih glagola kod kojih je bilo riječi o pretpostavljenosti, odnosno obveznosti prostora kao argumenta, kada je riječ o glagolu *trebati* u 2.9. i 2.10, može se govoriti o pretpostavljenosti doživljavača koji je i u bezličnoj i u ličnoj uporabi tog glagola kodiran dativom. Doživljavač nije obvezno uvrstiv, ali je obvezno pretpostavljen bez obzira na to koja imenica dolazi u značenju predmeta koji (ne)dostaje (brojiva, nebrojiva; tvarna, apstraktna, konkretna itd.). Ta se osobitost konstrukcija s glagolom *trebati*, bezličnim ili ličnim, može dovesti u vezu s prototipnim egzistencijalnim konstrukcijama kao u (15–16), u kojima predmet nije prethodno tematiziran kao u primjerice (19), nego se konstatira njegova prisutnost, tj. odsutnost. U slučaju bezličnog ili ličnog glagola *trebati* riječ je o konstatiranju (ne)dostajanja predmeta označenog genitivom, odnosno

¹⁵ Pranjković (2002: 33) govori o obveznim imenskim dopunama samoznačnoga glagola *trebati*, bez obzira na to rabi li se u ličnoj ili bezličnoj formi, npr. *Treba im kruha, Trebaju kruha*. V. analize u 3.4.

nominativom, usp. *Ivanu ne treba kruha / Ivanu nije trebalo kruha; Ivan ne treba kruh / Ivan nije trebao kruh*. Konstrukcije s izrečenim doživljavačem običnije su i uvrženije od onih u kojima nije izrečen. Konstrukcije bez doživljavača česte su u korpusu¹⁶ i govornoj praksi, npr. *Za to ne treba novca, već samo malo dobre volje, Uvijek treba ljudi, koji bi radili, Za branje treba ljudi; Pristup funkcionira na temelju IP adresa i ne treba lozinka, Tamo gdje trebaju ljudi postoji jedino robovski rad; Imamo ljude i cilj nam je da se naši programi realiziraju, a da bi se realizirali trebaju ljudi*. Kao formalna značajka egzistencijalnih rečenica prethodno je spomenut red riječi, tj. pozicija predmeta čije se (ne)dostajanje konstatira – i u slučaju glagola *trebati* genitivna, odnosno nominativna dopuna stoje u rematskoj poziciji, pri čemu je neodređena kvantifikacija neodređenim apsolutnim kvantifikatorima¹⁷ moguća jedino uz genitivnu dopunu, usp. *Luki treba nešto kruha / puno sna / nekoliko prijatelja*. Kada je riječ o sintaktičko-semantičkom statusu glagola *trebati* u značenju ‘nedostajati’, odnosno ‘faliti’, u 3.4. nudimo dvije analize¹⁸ konstrukcija s tim glagolom u bezličnoj i ličnoj uporabi. Prva analiza pruža argumente da se konstrukcije s glagolom *trebati* tumače analognima egzistencijalnim (2.4), odnosno egzistencijalno-lokacijskim konstrukcijama (2.5). U okviru te analize polazimo od toga da je glagol *trebati* u značenju ‘nedostajati’, tj. ‘faliti’ glagol ispražnjena značenja. Dakle da bi tvorio (egzistencijalni) predikat, traži obveznu predikatnu dopunu – u genitivu, ako je glagol bezličan, odnosno u nominativu, ako je u ličnoj uporabi. Tumačenje glagola *trebati* u bezličnoj uporabi u okviru druge analize počiva na pitanju zašto je *trebati* prijelazan za razliku od *nedostajati* i *faliti* s kojima je zamjenjiv. Kada je riječ o analizi glagola *trebati* u ličnoj uporabi, polazimo od postavke da je riječ o semantički pasivnome glagolu. Glagol u obama uporabama u okviru druge analize tumačimo kao samoznačni glagol. Za sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolom *trebati* u okviru objiju analiza vrijedi to da im je svojstvena statična protežnost u vremenu, v. 3.4. i sliku 1.

¹⁶ Konzultiran je *Hrvatski mrežni korpus (hrWaC)* v.2.0.

¹⁷ O podjeli kvantifikatora u kognitivnoj gramatici te o njihovoj analizi u kontekstu semantičkih aspekata ustroja imenske sintagme v. više u Langacker (1991) i Belaj i Tanacković Faletar (2014).

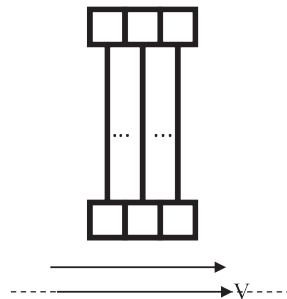
¹⁸ Dvije, odnosno četiri analize sintaktičko-semantičkog statusa glagola *trebati* u bezličnoj i ličnoj uporabi i njegovih dopuna u dativu i genitivu te dativu i nominativu posljedica su suautorstva i različita stava o navedenome pitanju.

3. RASPRAVA

Na osnovi svega što je rečeno o egzistencijalnim glagolima *biti* i *imati* (*nemati*) te o glagolu *trebati*, pokušat ćemo sažeto iznijeti svoje tumačenje njihova sintaktičko-semantičkog statusa i statusa njihovih dopuna.

3.1. Supletivi *biti* i *imati/nemati* u značenju ‘postojati’ kao glagolski dio imenskih egzistencijalnih predikata

Iz primjera (15–17) razvidno je da *biti* i *imati*, odnosno *nemati* u značenju ‘postojati’ dolaze kao bezlični supletivi s genitivom, kojima se označuje prisutnost, tj. odsutnost kakva predmeta na određenom mjestu, usp. (*U našoj zgradi*) *ima struje*¹⁹ i (*U našoj zgradi*) *bilo je struje*. Genitivom je kodirana neodređenost predmeta čije se (ne)postojanje konstatira. Mogućnost izricanja egzistencijalnoga značenja glagolom koji u temeljnome značenju označuje posjedovanje, dokaz je da u navedenim primjerima te u (15–17) vrijedi metafora POSVOJNOST JE EGZISTENCIJALNOST, usp. *Vi imate struju/struje*. Ipak, značenjska promjena dovela je do značenjskoga ispražnjavanja glagola *imati*, zbog čega je uspostavljena čvrsta veza između supletiva i predikatne dopune u genitivu. Drugim riječima, genitivna dopuna čini neraščlanjenu konstrukciju s bezličnim supletivima gramatičnom (usp. **U našoj zgradi ima*, **U našoj zgradi bilo je*), zbog čega supletive tumačimo kao suznačne glagole, a njihovu dopunu kao obveznu predikatnu dopunu s kojom čine posebnu vrstu imenskih egzistencijalnih predikata. Tipičan red riječi za egzistencijalne konstrukcije ovoga tipa jest (Lok/Temp-)V-NP.

Slika 1

¹⁹ Masnim su slovima označeni predikati.

Slika 1 prikazuje da je u primjerima (15–17) riječ o jednostavnim predikacijama – spojene relacijske notacije označavaju etapnu nerazvedenost procesualne strukture, a dvije strelice kraću, ograničenu protežnost u vremenu kao u (15) (gornja strelica), odnosno dulju, neograničenu vremensku protežnost (V) procesa profiliranoga glagolom kao vremenskom relacijom kakva je u (16) (donja strelica) (v. Belaj i Tanacković Faletar 2014: 107–108).

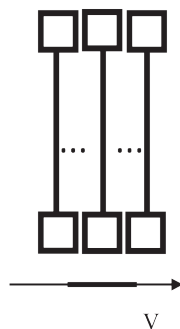
3.2. Lični glagoli *biti* i *imati* te bezlični supletivi *biti* i *imati/nemati* u značenju ‘nalaziti se’₁ kao glagolski dio imenskih egzistencijalno-lokacijskih predikata

Izriče li se glagolom *nalaziti se* da na određenom mjestu (ne) postoji kakav entitet, njegovo je značenje najbliže značenju ‘postojati’, pa može biti izraženo bezličnim supletivima *biti* i *imati* (18c), ličnim glagolom *imati* u prezentu trećega lica (18b) jednine te ličnim glagolom *biti* (18a). Kao što je napomenuto, ograničenja uporabe supletiva u vezi su s priopćajnom svrhom rečenice (dolaze u upitnim i niječnim rečenicama) i izborom i oblikom predikatne dopune (živo – jednina ili množina; neživo brojivo – množina; neživo nebrojivo), uporaba ličnoga glagola *imati* ograničena je oblikom glagola, a lični glagol *biti* u značenju ‘nalaziti se’₁ nema ograničenja u uporabi, usp. i ***Ima li u dvorani trenera / trenerā / strunjača / vode?***; ***U dvorani ima trener / strunjača / voda;*** ***U dvorani je trener / strunjača / voda / U dvorani su treneri / strunjače.*** Mogućnost izricanja egzistencijalnoga značenja glagolom *imati* dokazuje da i u tim konstrukcijama vrijedi metafora POSVOJNOST JE EGZISTENCIJALNOST, usp. *U dvorani imate trenera / strunjaču / vodu*, što znači i to da je riječ o glagolima ispražnjena značenja koji, da bi činili predikate, moraju biti dopunjeni obveznom predikatnom dopunom s kojom čine egzistencijalno-lokacijski imenski predikat. Egzistencijalno-lokacijski karakter imenskoga predikata ogleda se u tome da uz egzistencijalni glagol dolazi obvezna predikatna dopuna kojom se izražava entitet i obvezna adverbijalna dopuna kojom se izražava mjesto postojanja entiteta. Tipičan red riječi za konstrukcije ovoga tipa jest Lok-V-NP, pri čemu u službi NP može doći nominativ ili genitiv, ovisno o tome što dolazi u glagolskom dijelu predikata.

Iz primjera u (18) i onih koje navodimo u 3.2. razvidno je da je, kao i u 3.1., riječ o jednostavnim predikacijama čiji glagoli označavaju bilo neograničeno trajanje (18a) i (18b) bilo kraću protežnost u vremenu (npr. 18c), v. sliku 1.

3.3. Samoznačni glagol *biti* u značenju ‘boraviti’ i ‘nalaziti se₂’, tj. ‘živjeti’ i ‘stanovati’ u službi glagolskoga predikata s obveznom adverbijalnom dopunom

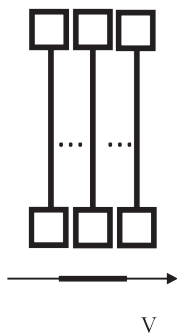
U poglavlju 2.6. pokazali smo da u značenju ‘boraviti’ i ‘nalaziti se₂’ kao u (19) i u značenju ‘stanovati’ i ‘živjeti’ kao u (20) može doći lični glagol *biti* koji nije zamjenjiv supletivima i ličnim glagolom *imati*. Za konstrukcije (19–20) u kojima dolazi glagol *biti* u navedenim značenjima ne vrijedi metafora POSVOJNOST JE EGZISTENCIJALNOST, nego se njima utvrđuje mjesto gdje se određeni entitet nalazi, pa je u njima tipičan red riječi NP-V-Lok, usp. i *Ivana je u privatnom apartmanu*, gdje NP ima nultu ulogu, V je glagol oslabljena značenja, a Lok obvezni adverbijal. Za razliku od prethodno analiziranih konstrukcija s egzistencijalnim (3.1), odnosno egzistencijalno-lokacijskim imenskim predikatima (3.2), predikati su u 3.3. glagolski, međutim da bi konstrukcije s njima bile ovjerene, semantički pol egzistencijalnoga glagola mora biti nadopunjen obveznom adverbijalnom dopunom mjesta.

Slika 2

Slika 2 ilustrira da je u rečenicama tipa (19), odnosno *Ivana je u privatnom apartmanu*, u kojima glagol *biti* dolazi u značenju ‘boraviti’, tj. ‘nalaziti se₂’ sekvencijalnost izraženija, što je prikazano malo razdvojenim relacijskim notacijama, a vremenska domena profiliranija, što je naglašeno deblje otisnutom strelicom koja prikazuje ograničenu vremensku protežnost.

S druge strane u konstrukcijama s glagolom *biti* u značenju ‘živjeti’, tj. ‘stanovati’ kao u (20), odnosno u rečenici *Ivana je u Zagrebu od studija*, jasnija profiliranost vremenske domene, povezana sa značenjem glagola, prikazana je još deblje istaknutom strelicom, v. sliku 3.

Slika 3

3.4. Glagol *trebati* u značenju ‘nedostajati’

Kao što je istaknuto u 2.10, bezlični i lični glagol *trebati* u značenju ‘nedostajati’, tj. ‘faliti’, analiziramo na dva načina: a) kao egzistencijalni glagol ispražnjena značenja koji s obveznim predikatnim dopunama u genitivu, npr. *Luki treba kruha*, ili nominativu, npr. *Luki treba kruh*, čini egzistencijalni predikat i b) kao samoznačni glagol s objektnom dopunom u genitivu, npr. *Luki treba kruha*, odnosno subjektnom u nominativu, npr. *Luki treba kruh*, pri čemu je riječ o semantičkome pasivu.

3.4.1. Glagol *trebati* u bezličnoj uporabi u značenju ‘nedostajati’ – dvije analize

a) Bezlični glagol *trebati* s obveznom predikatnom dopunom u genitivu

Prva se analiza temelji na postavci da je u rečenicama tipa (24) glagol *trebati* s genitivom i dativom ispražnjena značenja jer je odmakom od temeljnoga značenja potrebe i nužde došlo do značenjskoga ispražnjavanja glagola, što je rezultiralo čvršćom vezom između njega i genitivne dopune, usp. *Luki treba sna* i **Luki treba*. Kada je riječ o sintaktičkome statusu dativa u takvim konstrukcijama, on se može usporediti sa statusom dativa u nekim tipovima neraščlanjenih (bezličnih) rečenica, npr. *Spava mi se*, gdje je tim padežom kodiran doživljivač kao međuuloga između izvorne i ciljne domene lanca radnje, usp. *Luka je pospan* i *Luku je obuzela potreba za snom* te *Luki treba sna* (v. Belaj i Tanacković Faletar 2017: 200–208).²⁰

²⁰ S obzirom na takvu narav smatra se da on tek sekundarno može simbolizirati i neka agentivna obilježja imanentna gramatičkoj relaciji subjekta (isto: 205, Belaj 2015).

Smatramo da je i u neraščlanjenim egzistencijalnim konstrukcijama s glagolom *trebati* dopuna u dativu u službi indirektnoga objekta koji označuje referent zahvaćen deagentivizirajućim procesom. Iz parafraze konstrukcije (24) u kojoj dativni referent zauzima službu direktnoga objekta u akuzativu, usp. *Luku je obuzela potreba za snom*,²¹ a prijedložni instrumental službu obveznog modifikatora, tj. atributa, proizlazi da u polazišnoj konstrukciji (24) genitiv, kojim je kodiran entitet čije se nepostojanje konstatira, označuje obveznu predikatnu dopunu, tj. leksički dio predikata. U okviru ove analize konstrukcije s glagolom *trebati* u bezličnoj uporabi, kao i konstrukcije s bezličnim supletivima u (15–17), tumačimo kao imenske egzistencijalne predikate, za koje također vrijedi da je riječ o jednostavnim predikacijama u kojima se bezličnim glagolom *trebati* izražava neograničeno trajanje (npr. *Treba volje i rada*) ili pak kraća statična protežnost u vremenu kao u (24), v. sliku 1.

b) Bezlični glagol *trebati* kao samoznačni glagol s objektnom genitivnom dopunom

Druga se analiza temelji na spomenutom pitanju zašto je *trebati* u bezličnoj uporabi prototipnijeg scenarija prijelaznosti u odnosu na glagole *nedostajati* i *faliti* kojima je zamjenjiv, odnosno na postavci da izraženija prijelaznost proizlazi iz profiliranijega značenja želje subjekta usmjerene prema objektu, što u tolikoj mjeri ne vrijedi za druga dva glagola. Scenarij prijelaznosti pojačava i mogućnost uvrštavanja priloga uz *trebati*, usp. *Luki jako / hitno / očajnički / odmah treba kruha / ljudi* i *?Luki jako / hitno / očajnički / odmah nedostaje kruha / ljudi*.²² Zamjenjivost egzistencijalnim glagolima, ali i odmicanje od egzistencijalnoga značenja time što je u konstrukcijama s glagolom *trebati* doživljavač dinamičniji zbog želje kojoj je izložen, argument su da u okviru ove analize glagol *trebati* tumačimo kao samoznačni glagol. Da je riječ o bezličnim konstrukcijama, potvrđuje se i uspostavom analogne bezlične konstrukcije s trpnim pridjevom, koja bi, kada bi se od glagola *trebati* trpni pridjev mogao tvoriti, glasila **Trebano*

²¹ Iako bi se moglo zaključiti da rečenica *Luku je obuzela potreba za snom* ne implicira značenje nedostajanja, treba imati na umu da je i ovdje riječ o tome da značenje ‘nedostajati’ nije dio temeljnoga značenja dekomponirane konstrukcije, ali da je dio njezina neposrednog i šireg konceptualnog konteksta – u podlozi potrebe koja koga obuzima jest nedostajanje, tj. manjkanje čega, v. 2.9.

²² O tom i ostalim kriterijima koji utječu na prototipnost prijelaznoga scenarija vidi više u Belaj i Tanacković Faletar (2017: 162–183).

je kruha od Luke, upravo onako kako ona glasi i u konstrukcijama s prototipnijim prijelaznim glagolima od kojih je trpni pridjev moguće tvoriti (usp. *Luka je pojeo kruha / Pojeden je kruha od Luke*). Iz svega navedenoga proizlazi da je u bezličnoj konstrukciji *Luki treba kruha* predikat glagolski (*treba*), da je dijelnim genitivom označena tema, odnosno direktni objekt rečenice, a dativom, doživljivač, odnosno indirektni objekt te da je glagol *trebati* reverzibilan glagol koji u istom obliku dolazi i u ličnim i u bezličnim konstrukcijama s dijelnim genitivom kao direktnim objektom (usp. *Luka treba kruha / Luki treba kruha*).

3.4.2. Glagol *trebati* u ličnoj uporabi u značenju ‘nedostajati’ – dvije analize

a) Lični glagol *trebati* s obveznom predikatnom dopunom u nominativu

Prva se analiza ličnoga glagola *trebati* s dopunama u nominativu i dativu, u rečenicama tipa (25), temelji na tumačenju da je riječ o glagolu ispražnjena značenja, što dovodi do čvrste veze između glagola i dopune, usp. i *Ivani treba pomoć* i **Ivani treba / *Treba*. Kao i u prethodno analiziranim konstrukcijama s bezličnim glagolom *trebati*, dopuna u dativu u službi je indirektnoga objekta koji označuje referent zahvaćen deagentivizirajućim procesom. Parafraza konstrukcije (25) jednaka je parafrazi konstrukcije (24), u kojoj dativni referent zauzima službu direktnoga objekta u akuzativu, usp. *Luku je obuzela potreba za snom*, a prijedložni instrumental službu obveznog modifikatora, tj. atributa. Entitet čije se nedostajanje konstatira u konstrukciji (24) kodirano je genitivom, a u (25) nominativom. Smatramo da se alternacija genitiva s nominativom može tumačiti u vezi s oprekom dio – cjelina, koja je svojstvena opreci između genitiva i akuzativa, v. i 2.10. Iz navedenoga proizlazi da je i nominativ uz lični glagol *trebati* u svojstvu predikatnoga imena.²³ Pitanje koje se nameće u ovoj analizi konstrukcija s ličnim glagolom *trebati* i dopunama u dativu i nominativu jest sljedeće: kako gramatički oblik subjekta koji označuje entitet čije se nepostojanje konstatira (N *kruh*) simbolizira značenje i funkciju svojstvenu imenskome dijelu egzistencijalnoga

²³ Konstrukcije s ličnim glagolom *trebati* mogu se usporediti s konstrukcijama s egzistencijalno-lokacijskim imenskim predikatnom u čijem glagolskom dijelu dolazi lični glagol *imati*, ograničenije uporabe u odnosu na glagol *trebati*, s dopunom u nominativu i u obliku prijedložno-padežnoga izraza, tj. priloga s egzistencijalnim značenjem, a u službi obveznoga adverbijala, v. 3.2.

predikata? Navedeno pitanje ujedno je parafraza temeljnoga pitanja u vezi sa sintaktičkim statusom dativa u neraščlanjenim konstrukcijama tipa *Spava mi se* (Belaj 2015: 8, Belaj i Tanacković Faletar 2017: 202). Smatramo da se upravo na tipu konstrukcija s ličnim glagolom *trebati* i s dopunama u nominativu i dativu pokazuje dvojaka narav neraščlanjenih konstrukcija s dativom kojim je kodiran doživljivač kao međuuloga između izvorne i ciljne domene lanca radnje. Naime moguće parafraze konstrukcije (25) *Luki treba san* jesu: *Luka treba san* (N doživljivač – izvorna domena lanca radnje) i *Luku je obuzela potreba za snom* (A doživljivač – ciljna domena lanca radnje). Dokazujući da je ono što je morfosintaktički kodirano kao objekt, ima i semantička i pragmatička obilježja objekta, pošlo se od parafraze u kojoj dativni referent zauzima poziciju direktnoga objekta (*Luku je obuzela potreba za snom*), iz koje je pak razvidno da nominativni referent *san* u (25) zauzima poziciju obveznoga prijedložno-instrumentalnoga modifikatora imenskoga dijela dekomponiranoga predikata (*Luku je obuzela potreba za snom*), što isključuje tumačenje da je nominativ u inicijalnoj konstrukciji (25) u službi subjekta. U obrnutoj parafrazi dativni referent zauzima poziciju subjekta (*Luka treba san*), a nominativni referent poziciju direktnoga objekta, što također isključuje mogućnost tumačenja da nominativ u inicijalnoj konstrukciji (25), tj. *Luki treba san* označuje subjekt rečenice. Dakle bez obzira na to od koje se parafraze polazi, razvidno je da dativ, uistinu, može simbolizirati i referent zahvaćen procesom (Luka je taj koji je zahvaćen potrebom za snom) i agentivna obilježja imanentna gramatičkoj relaciji subjekta (Luka je taj koji treba san). Sporno je međutim mogu li agentivna obilježja u istoj konstrukciji biti kodirana i dativom i nominativom. Zaključak prve analize jest taj da bi se konstrukcije kao u (25), iako u odnosu na konstrukcije tipa *Spava mi se* imaju dva argumenta, a ne jedan, također mogle smatrati neraščlanjenima, pri čemu ne bi bile usporedive ni s jednim drugim tipom takvih konstrukcija (v. Silić–Pranjeković 2005: 316–318). U njima nominativni referent samo naizgled ima semantička i pragmatička obilježja subjekta, ali zapravo označuje imenski dio egzistencijalnoga predikata.

b) Lični glagol *trebati* kao samoznačni glagol s objektnom akuzativnom dopunom

U drugoj analizi sintaktičkoga statusa konstrukcija s glagolom *trebati* u ličnoj uporabi taj glagol tumačimo kao samoznačni, pri čemu polazimo od postavke da je riječ o semantički pasivnome glagolu koji blokira direktni objekt u akuzativu isto onako kako to čini trpni pridjev u prototipnim pasiv-

nim konstrukcijama (usp. *Luka je pojeo kruh* / *Kruh je pojeden od Luke*). To pak glagol *trebati* i u ovom slučaju čini reverzibilnim glagolom koji i u aktivu i u pasivu dolazi u istom obliku. Zato je u konstrukcijama s ličnim glagolom *trebati* u značenju ‘nedostajati’, tj. ‘faliti’ moguć samo objekt u dativu. Također a kako je već rečeno u 3.4.1., od njega nije moguće tvoriti glagolski pridjev trpni. Da je moguće, pasivni bi korelat konstrukcije *Luki treba kruh* glasio **Kruh je treban od Luke*, isto kao što bi u već analiziranim bezličnim konstrukcijama tipa *Luki treba kruha* korelat s trpnim pridjevom glasio **Trebano je kruha od Luke*. Iz navedenih primjera razvidno je dakle da je glagol *trebati* i u konstrukcijama s direktnim objektom u akuzativu reverzibilan glagol jer mu je oblik isti i u aktivu i u pasivu, (usp. *Luka treba kruh* (aktiv) i *Luki treba kruh* (pasiv)), što pak znači da je u konstrukcijama tipa (25) (*Luki treba prijatelj* / *Luki trebaju prijatelji*) predikat glagolski (*treba* / *trebaju*), nominativna dopuna označuje temu, odnosno subjekt rečenice, a dativna doživljavača, tj. objekt.

4. ZAKLJUČAK

Glagoli *biti* i *imati* (*nemati*) tvore egzistencijalne, odnosno egzistencijalno-lokacijske predikate. Glagolski dio imenskih egzistencijalnih predikata čine bezlični supletivi *biti* i *imati* (*nemati*) u značenju ‘postojati’. Glagole *biti* i *imati* u navedenim značenjima tumačimo kao glagole ispražnjena značenja – odmakom od temeljnoga značenja (posvojnoga, tj. značenja potrebe ili nužde) postali su leksički ispražnjeni. Leksičko značenje predikata proizlazi iz predikatne dopune u službi koje dolazi imenica u genitivu. U konstrukcijama s egzistencijalnim predikatima koje čine bezlični supletivi *biti* i *imati* prostor je pretpostavljen, ali ne mora biti izrečen.

Imenske egzistencijalno-lokacijske predikate čine lični glagoli *biti* i *imati* u značenju ‘nalaziti se’, te bezlični supletivi, s kojima lični glagoli alterniraju. I to su glagoli ispražnjena značenja. Odmakom od temeljnoga značenja uspostavljena je tijesna veza s imenskom dopunom. Za razliku od egzistencijalnih predikata, u lokacijsko-egzistencijalnim prostor mora biti izrečen kao obvezan prostorni adverbijal.

Polazeći od toga da lokacijska konstrukcija uključuje i egzistenciju, razmotrili smo i sintaktički status glagola *biti* u tzv. lokacijskim konstrukcijama, u kojima dolazi u značenju ‘boraviti’, ‘živjeti’, ‘stanovati’. U takvoj uporabi *biti* ne alternira s glagolom *imati*. Smatramo da je u takvim konstrukcijama

biti oslabljena značenja, što znači da samostalno vrši službu glagolskoga predikata, ali da mu semantički pol nužno nadopunjuje obvezna adverbijalna oznaka mjesta.

Kada je riječ o egzistencijalnome glagolu *trebati* u ličnoj i bezličnoj uporabi, smatramo da je njegovu sintaktičkome statusu moguće pristupiti na dva načina – kao glagolu ispražnjena značenja koji s obveznom predikatnom dopunom u genitivu ili nominativu čini imenski egzistencijalni predikat, odnosno kao samoznačnome glagolu, pri čemu su dopune u službi objekta, odnosno subjekta rečenice.

LITERATURA

- Belaj, Branimir. 2002. Nominalizacija kao strategija pasivizacije. "Suvremena lingvistika", 53–54, 11–26.
- Belaj, Branimir. 2004. *Pasivna rečenica*. Osijek: Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera, Filozofski fakultet.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga. Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.
- Birtić, Matea. 2001. Imati ili biti. "Riječ: časopis za filologiju", 7, 2, 7–14.
- Brač, Ivana i Tomislava Bošnjak Botica. 2015. Semantička razdioba glagola u *Bazi hrvatskih glagolskih valencija*. "Fluminensia: časopis za filološka istraživanja" 27, 1, 105–121.
- Katičić, Radoslav. 21991. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Globus.
- Kordić, Snježana. 2002. *Riječi na granici punoznačnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kuna, Branko i Branimir Belaj. 2013. O kategoriji egzistencijalnosti u hrvatskom jeziku. *A tko to ide?, Hrvatski prilozi XV. međunarodnom slavističkom kongresu* [ur. Marija Turk i Maja Opašić], Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatsko filološko društvo, 85–98.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 2*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald, W. 1999. *Grammar and Conceptualization*. Berlin: Mouton.
- Langacker, Ronald, W. 2008. *Cognitive Grammar, A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald, W. 2009. *Investigations in Cognitive Grammar*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

- Marković, Ivan. 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Nazalević Čučević, Iva. 2016. *Sintaktička negacija. Usporedna analiza sintaktičke negacije u hrvatskome i makedonskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Palić, Ismail. 2011. O glagolima koji vežu obvezne adverbijalne dopune u bosanskom jeziku. "Suvremena lingvistika" 37, 72, 201–217.
- Piper, Predrag i sur. 2005. *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска.
- Pranjković, Ivo. 2002. *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Hrvatska medicinska naklada.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Taylor, John, R. 1995. *Linguistic Categorization, Prototypes in Linguistic Theory*. Second Edition, New York: Oxford University Press.
- Taylor, John R. 2002. *Cognitive Grammar*. New York: Oxford University Press.
- Zovko Dinković, Irena. 2011. Egzistencijalni glagoli u hrvatskome. "Suvremena lingvistika" 37, 72, 279–294.
- Zovko Dinković, Irena 2013. *Negacija u jeziku: Kontrastivna analiza negacije u engleskome i hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

SUMMARY

THE SYNTACTIC AND SEMANTIC STATUS OF THE EXISTENTIAL VERBS *BITI, IMATI AND TREBATI*

Syntactic and semantic polysemy is a well-known characteristic of the verbs *biti* 'be', *imati* 'have' and *trebati* 'need'. Thus, *biti* has no lexical meaning in itself when it is used as an auxiliary or as a copula, or as a periphrastic verb. However, it acts as a lexical verb when used in phrases in which it does not lose its lexical meaning, i.e., where its meaning is 'to exist', 'to spend an amount of time at a location', etc. (Silić and Pranjković 2005: 290). If it is used in such or similar contexts, *biti* is seen as an existential verb (e.g. Silić and Pranjković 2005, Kuna and Belaj 2013, Belaj and Tanacković Faletar 2014, Brač and Bošnjak Botica 2015), i.e., it is observed as an existential construction or predicate (Zovko Dinković 2011: 280). Existential verbs in Croatian have so far been considered from a categorial point of view (e.g. Birtić 2001, Kordić 2002, Zovko Dinković 2011, Kuna and Belaj 2013), while their syntactic status has not been analysed. For example, the analyses of the category of existentiality carried out so far, i.e., the analyses of existential verbs and their complements, have not included the syntactic status of the verb *biti* in the phrases such as *Nije bilo struje* 'There was no power', *Luke nije bilo na nastavi* (There was no Luka-G in class) 'Luka was not in class', *Luka nije bio na nastavi* 'Luka was not in class', *Luka je u Zagrebu* 'Luka is in Zagreb', etc. Is the status of the

verb *biti* in all these examples the same? What is the syntactic status of its complements? The same questions arise with the verbs *imati* ‘have’ and *nemati* ‘not to have’ and their complements in sentences such as *Ima / Nema struje* ‘There is / There is no power’, *Luka nema na nastavi* (There is no Luka-G in class) ‘Luka is not in class’ and other, as well as with the verb *trebati* ‘need’ and its complements in sentences *Luki treba kruh*, *Luki treba kruha* ‘Luka needs bread’. This paper first includes the verb *trebati* in the discussion on existential verbs. Applying the methodology of cognitive grammar and the Russian and German traditions of dependency grammar and starting from the assumption that the loss of a verb’s lexical meaning results in its lesser independence, i.e. in its greater dependence on an obligatory predicate complement, we will attempt to determine the syntactic-semantic status of the Croatian verbs *biti*, *imati* (*nemati*) and *trebati*.

Key words: verbs without lexical meaning, verbs with weakened meaning, predicative complement, adverbial complement, methodology of cognitive grammar, methodology of dependency grammar